

Jong geleerd is oud(er) gedaan

Aan de slag met een Rijswijkse aanpak taal-
en leesplezier thuis

PVDA RIJSWIJK

Februari 2021

1. Inleiding

In Nederland hebben 2,5 miljoen volwassenen moeite met basisvaardigheden, zoals lezen, schrijven en/of rekenen. Vaak hebben zij ook moeite met digitale vaardigheden. Dat begint dikwijls al op jonge leeftijd. Het missen van deze basisvaardigheden heeft veel gevolgen. Het maakt het lastig om een baan te vinden. Ook zorgt het voor minder grip op geldzaken en een slechte gezondheid. In het bereiken en activeren van laaggeletterden is een sleutelrol weggelegd voor gemeenten.

Jonge kinderen starten met achterstand: de actualiteit

Onlangs publiceerde het Centraal Planbureau het rapport *Ongelijkheid van het jonge kind*. Dit rapport laat zien, dat er verschillen in vaardigheden zijn tussen jonge kinderen van diverse sociaaleconomische groepen in Nederland. Ofschoon deze verschillen kleiner worden met de leeftijd, starten vele jonge kinderen met een migratieachtergrond met een achterstand. Uit onderzoek is gebleken, dat interventies op jonge leeftijd leiden tot verkleining van de ongelijkheid.¹

Aandacht voor taal

Taalontwikkeling van jonge kinderen is een belangrijke voorspeller van schoolsucces. Taalontwikkeling vindt op school plaats maar natuurlijk ook thuis en in de eigen buurt met anderen. Daarom is het belangrijk dat schooltaal en taal thuis op elkaar aansluiten. (Voor)lezen van (prenten)boeken en er daarna over praten met elkaar is vooral leuk en bevordert de woordenschat van jonge kinderen enorm. En daarmee hun fantasie, de concentratie en ook de rekenvaardigheden. Het stimuleren van leesplezier staat voorop; dat is de basis om steeds opnieuw een boek te pakken en te 'verdwalen' in een mooi of spannend verhaal. Door op leesbevordering thuis in te zetten kunnen we taal- en rekenachterstanden verminderen en kansongelijkheid bij de start van het leven van jonge kinderen aanpakken. Met taal alleen ben je er natuurlijk niet. Kansengelijkheid van kinderen bereik je door ieder kind een veelzijdige leef- en leeromgeving aan te bieden: op school, thuis en in de eigen wijk of buurt.

Leeswijzer

In dit plan vindt u allereerst een scan van de huidige situatie van laaggeletterdheid in Rijswijk. Daarna nemen we een aantal onderzoeken gericht op taal- en leesvaardigheden van jonge kinderen onder de loep met conclusies en aanbevelingen. Vervolgens sluiten we af met actiepunten die volgens de PvdA in Rijswijk ingezet dienen te worden om het stimuleren van taalontwikkeling en voorlezen in de thuissituatie te bevorderen.

“Ieder kind verdient de best mogelijke start van zijn of haar leven en een optimale kans op een goede toekomst. De eerste 1000 dagen van een kind zijn cruciaal voor een goede start.”

Kansrijkestart.nl

¹ Centraal Planbureau *Notitie Ongelijkheid van het jonge kind*, 2020.

2. Laaggeletterdheid in Rijswijk

Al enkele jaren is circa 10% van de Rijswijkse bevolking laaggeletterd. In Nederland is dan 12%. Op een bevolking van circa 55.000 spreken we dan van circa 5.500 Rijswijkers. Laaggeletterdheid kost de Nederlandse samenleving jaarlijks € 1,13 miljard. Als je dat doorrekent, zal dat voor Rijswijk ongeveer € 3,66 miljoen per jaar zijn. € 10.000 per dag. Dat is onder meer geld dat wordt uitgegeven aan uitkeringen, schuldhulpverlening, zorg en extra onderwijs en geld dat niet wordt verdiend door het bedrijfsleven. De minder harde kant die weliswaar als even hard wordt beleefd, is de grotere kans van laaggeletterde inwoners op eenzaamheid en neerslachtigheid.

Wie zijn de 5.500 Rijswijkers dan?

9% van de Rijswijkers die in Nederland hun schooltijd hebben doorlopen, met een gezin en een baan en ouder dan 50 jaar, is laaggeletterd. In heel Nederland is dat 14%. Dat percentage ligt lager voor niet-actieve Rijswijkers in dezelfde situatie: 7% (landelijk 10%). Van de werkende Rijswijkers tussen 30 en 50 jaar is 6% laaggeletterd. Dat is landelijk 8%. Het percentage alleenstaande laaggeletterden van 50 jaar en ouder in Rijswijk en de rest van Nederland 9%. Ook jongeren zonder partner of kinderen doen het beter in Rijswijk dan landelijk: 8% (landelijk 11%).

Migranten van 30 jaar en ouder met partner en/of kinderen blijven in Rijswijk echter fors achter: 44% van hen is laaggeletterd, landelijk is dat ook hoog: 31%. Van de overige groepen is 16% laaggeletterd. Daaronder vallen ook gezinnen met lage inkomens. Landelijk ligt dat op 17%, een klein verschil. (Bron: www.geletterdheidinzicht.nl)

Het bestaande aanbod: wat doen we al?

In de zomer van 2020 heeft Stichting Lezen en Schrijven een begin gemaakt met de ondersteuning van het lokale taalnetwerk in Rijswijk. Het huidige netwerk bestaat uit vertegenwoordiging vanuit de gemeente, het Taalhuis in de bibliotheek, onderwijs en enkele maatschappelijke organisaties, zoals kinderopvang en welzijn.

De stichting heeft gebruik gemaakt van een methode die is ontwikkeld door de Universiteit van Utrecht, het *Groeimodel aanpak laaggeletterdheid*. Het model helpt een lokaal taalnetwerk *kwalitatief* inzicht te krijgen in draagkracht, slagkracht en effect van de bestaande lokale aanpak en ondersteunt beleidsontwikkeling. Het model wordt ook ingezet als een monitorings- en evaluatie-instrument.

Lokaal draagvlak

Het bestaande taalnetwerk ontwikkelt voldoende initiatieven en voert deze uit. De bestaande taalaanpak heeft tot op heden het karakter van een gelegenheidscoalitie gehad. Het taalnetwerk heeft behoefte aan perspectief, een stip op de horizon. Een gedeelde ambitie die door de gemeente wordt geïnitieerd, voorkomt dat een taalaanpak geen vaste voet aan de grond krijgt en plaats maakt voor andere werkzaamheden. Sinds begin van dit jaar heeft het taalnetwerk een duidelijke stap gezet op weg naar een steviger fundament. De professionals die werkzaam zijn in het taalnetwerk kennen het beschikbare taalaanbod. De kennis onder de inwoners is minimaal. Dat geldt zeker voor de laaggeletterde inwoners voor wie Nederlands de moedertaal is (NT1). Het aanbod concentreert zich vooral op de inwoners voor wie Nederlands niet de moedertaal is (NT2). Een wijkgerichte aanpak die geworteld is in de belevingswereld van deze inwoners helpt om iedereen beter te bereiken.

Slagkracht en effecten: een integrale aanpak van laaggeletterdheid is nodig

Er is niet voldoende menskracht binnen het taalnetwerk beschikbaar. Dat maakt de keten kwetsbaar. Omdat een taaltraject maatwerk is en er vaak sprake is van multiproblematiek, kost het zetten van stappen tijd. Deze tijd is er nu niet. Deze kan worden gevonden als er prioriteit gegeven wordt aan taal. De eerdergenoemde stip draagt daaraan bij.

Laaggeletterdheid wordt in het netwerk als een verborgen vraagstuk gezien. Dat blijkt uit een aantal voorbeelden:

- Het aantal (wervings-)campagnes is gering evenals de gebruikers van het beschikbare aanbod.
- Professionals en vrijwilligers binnen onderwijs, zorg, cultuur, welzijn en armoede hebben behoefte aan training: hoe kunnen zij laaggeletterdheid herkennen en naar welke organisatie verwijzen zij door.
- De welwillendheid bij werkgevers om hun werknemers te helpen met een taalaanpak blijft achter, omdat niet duidelijk is wat de aanpak bijdraagt.
- Ofschoon de NT2-doelgroep in beeld is, kan de aanpak NT2 niet zonder meer worden ingezet voor NT1. De aanpak NT1 is complexer en vraagt bovendien ondersteuning op meer leefgebieden.
- Of het aanbod kwalitatief goed is en aansluit bij een steeds veranderende vraag vanuit de samenleving, staat niet vast.

Het netwerk ziet kansen. De gemeente kan voorwaarden stellen aan subsidieverlening en overleg tussen diverse beleidsterreinen stimuleren waarbij de aanpak van laaggeletterdheid een terugkerend beleidsthema is.

De huidige aanpak bereikt laaggeletterden in beperkte mate. De aanpak moet gericht zijn op de versterking van digitale en lees-/schrijf-/rekenvaardigheden. Van (wervings-)campagnes en een trendvolgend en doelgroepgericht aanbod wordt een groot maatschappelijk effect verwacht, wanneer het netwerk inzet op een gecoördineerd communicatietraject.

Het netwerk wordt aanbevolen te starten met de monitoring van de resultaten. Dat geeft inzicht en houvast enerzijds en leidt tot bijsturing anderzijds.

Niet alleen de ontwikkeling van de *talige* basisvaardigheden hebben invloed op de resultaten. Er zijn ook andere moderne vaardigheden van invloed zoals kritisch denken, mediawijsheid, probleemoplossend vermogen en sociale en culturele vaardigheden. Een gecoördineerde taalaanpak zou echter wel het verschil maken.

Bibliotheek

“Bij de kinderen van 0-7 jaar ligt de nadruk op het stimuleren van voorlezen door de ouders” aldus de Bibliotheek aan de Vliet die huisvesting biedt aan het Taalhuis in Rijswijk.² De bibliotheek sluit zich daarmee aan bij de conclusies van onderzoeken. Voor de jongste kinderen organiseert de bibliotheek elk voorjaar de Voorleesdagen. Voor peuters gaan bibliotheekmedewerkers op bezoek bij peutergroepen. Ook zijn er de Media Ukkiedagen waar spelen, speellezen en speelgoed voor jonge kinderen centraal staan. Deze activiteiten vinden plaats binnen de bibliotheek zelf. De bibliotheek ontwikkelt lesbrieven en leskisten om de activiteiten (verder) te ondersteunen. Met deze activiteiten bereikt de bibliotheek honderden jonge kinderen en hun ouders. Het totale bereik van jonge kinderen binnen het programma *Educatieve bibliotheek* betreft een veelvoud daarvan.

² Jaarverslag Bibliotheek aan de Vliet, 2019

De Bibliotheek aan de Vliet is van mening, dat door veel voor te lezen de taalontwikkeling van jonge kinderen bevorderd wordt. “Een zwakke talige omgeving thuis, resulteert in een achterstand bij de start op school en die achterstand is later bijna niet meer in te halen. Boeken zijn een middel bij uitstek om meer taal in het leven van kinderen te brengen.” De bibliotheek ondersteunt peuterspeelzalen, kinderdagverblijven en basisscholen met wekelijks of tweewekelijks voorlezen door een voorleesoma of -opa in de groepen.

Programma Taalvisite bereikt (te) weinig gezinnen voor wie het programma is bedoeld

De bibliotheek zet het programma Taalvisite in om gedurende vijftien weken de taalontwikkeling binnen een gezin te stimuleren. Wekelijks bezoekt een vrijwilliger het gezin, leest voor en onderneemt (andere) taalactiviteiten.

Het bereik van dit programma is zeer beperkt, zo is gebleken uit antwoorden op raadvragen van de PvdA Rijswijk in september 2020. Slechts 3 gezinnen zijn eind 2019 gestart met de pilot. Het is onduidelijk of de werving van gezinnen via de scholen voldoende aandacht heeft gekregen. Eveneens kreeg de PvdA ook diverse signalen dat er te weinig vrijwilligers voor de begeleiding aan huis beschikbaar waren. COVID-19 en een maximum aan subsidie-ondersteuning vanuit de gemeente spelen ook een rol bij de vertraging in de uitvoering. Enkele gezinnen die gebruik willen maken van taalondersteuning voor kinderen aan huis wetende weg te vinden naar andere gemeenten. Op basis van de geletterdheidscijfers³ is het aantal gezinnen dat baat zou hebben bij deze ondersteuning groter dan het huidige bereik.

³ Geletterdheidinzicht, Gemeente Rijswijk. <https://geletterdheidinzicht.nl/>, laatst geraadpleegd 23 december 2020.

3. Onderzoeken jonge kinderen en hun ouders

Achtereenvolgens worden de volgende onderzoeken behandeld.

- Centraal Planbureau *Ongelijkheid van het jonge kind* (2020)
- Stichting Lezen en Schrijven: Leerexpeditie preventie, laaggeletterdheid bij jonge kinderen en hun ouders (niet gepubliceerd, 2020)
- Stichting Lezen en Schrijven *Preventie door interventie* (2017)
- Universiteit van Maastricht i.o.v. Stichting Lezen en Schrijven *Van gezonde taal tot familietaal naar werктаal* (2016)
- Stichting Lezen *Stimulering van geletterdheid met ouder-kindprogramma's voor kinderen in achterstandssituaties* (2019)
- Nederlands Jeugdinstituut *Ouderbetrokkenheid / Partnerschap met ouders* (2013/2017)

Deze onderzoeken zijn gekozen op onderwerp, datum van publicatie en toepasbaarheid.

De gemene deler van veel onderzoek over geletterdheid bij ouders en jonge kinderen is de vaststelling dat geletterdheid van de ouder het kind beïnvloedt. Kinderen uit wijken waar inwoners met een lagere sociaaleconomische status wonen en kinderen uit migrantengezinnen zijn erg kwetsbaar. Overzichtelijke *interventies* van samenwerkende ouders en professionals binnen het onderwijs en andere gebieden in het sociale domein leiden tot verbetering van de prestaties van met name jonge kinderen en een verkleining van de achterstand in de toekomst van deze kinderen. Een goed functionerend *taalnetwerk* levert daaraan een belangrijke bijdrage.

3.1 Centraal Planbureau: Notitie *Ongelijkheid van het jonge kind*

De notitie Ongelijkheid van het jonge kind is in december 2020 gepubliceerd en toont aan, dat er meetbare en aanhoudende verschillen in vaardigheden tussen jonge kinderen van sociaaleconomische groepen zijn. Dat speelt al vóór de basisschool en heeft invloed op de arbeidsmarktkansen als de kinderen volwassen worden.

Kinderen van ouders met een hoger inkomen of opleidingsniveau presteren beter op het gebied van taal en rekenen. Deze verschillen blijven gedurende jeugd en schooltijd. Kinderen met een migratieachtergrond hebben dikwijls ouders met een laag inkomen. De achterstand op kinderen zonder migratieachtergrond maar met ouders in een vergelijkbaar sociaaleconomische positie neemt af tijdens de basisschooltijd. Sociaaleconomische positie is een belangrijker criterium voor schoolsucces geworden dan migratieachtergrond, mede door sociale stijging van migranten. Op het gebied van werkhouding en gedrag speelt de migratieachtergrond een kleine rol. Groter dan de sociaaleconomische achtergrond zijn de verschillen in vaardigheden tussen jongens en meisjes. Jongens kunnen beter rekenen, meisjes zijn beter in taal.

“Dit rapport laat zien dat dit lezen een basisbehoefte is om mee te kunnen doen in onze complexe, digitale maatschappij. Daarom vinden wij als Leescoalitie dat elke leerling school met voldoende leesniveau moet verlaten. Want een lage leesvaardigheid beperkt iemands mogelijkheden op de arbeidsmarkt en heeft dus grote sociaaleconomische gevolgen.”

Geke van Velzen, directeur-bestuurder Stichting Lezen en Schrijven

Voor- en vroegschoolse educatie draagt bij aan het verkleinen van de ongelijkheid in de vroege jeugd. Stimuleren van ontwikkeling en investeren in vaardigheden voorkomt dat de verschillen lang doorwerken. Kwalitatief goed aanbod en gerichte ondersteuning van voldoende omvang is onontbeerlijk.

3.2 Stichting Lezen en Schrijven onderzoekt laaggeletterdheid bij jonge kinderen en hun ouders

Tijdens de zwangerschap en tot op het moment waarop een kind vier jaar wordt, hebben (aanstaande) ouders vaak contact met professionals. Zij ondersteunen de ouders tijdens de zwangerschap en de kraamtijd. Na de kraamtijd zijn professionals betrokken bij de algehele ontwikkeling van het kind. Stichting Lezen en Schrijven legt zich in haar themagroep Preventie toe op voorkomen en terugdringen van laaggeletterdheid. In december 2020 heeft zij een notitie opgesteld waarin onder meer de relatie tussen professionals en (jonge) kinderen en hun ouders wordt behandeld.

Herkennen professionals laaggeletterdheid?

Stichting Lezen en Schrijven merkt dat professionals zich niet altijd bewust zijn van het grote aantal mensen met beperkte basisvaardigheden. Mensen met wie zij dagelijks in de praktijk of bij de mensen thuis in aanraking komen. Professionals herkennen laaggeletterdheid bij mensen in beperkte mate. In het bijzonder van mensen van wie Nederlands de moedertaal is. Ouders begrijpen echter niet altijd wat de professional van hen verwacht. Dit kan invloed hebben op de (taal)ontwikkeling en gezondheid van het kind. Een kind loopt een taalachterstand op waardoor de kans op laaggeletterdheid op latere leeftijd toeneemt.

Welk advies geeft Stichting Lezen en Schrijven?

Om een taalachterstand bij jonge kinderen te helpen voorkomen kunnen professionals diverse interventies plegen. Deze interventies helpen laaggeletterde ouders. In willekeurige volgorde volgen enkele interventies:

- Een taalrijke thuisomgeving verkleint de kans op taalachterstand (op latere leeftijd). Hiervoor zijn programma's beschikbaar waarin veel aandacht is voor praten met kinderen en voorlezen van kinderen. Omdat jonge kinderen veel tijd met hun ouders doorbrengen is het belangrijk, dat deze ouders ondersteuning ontvangen.
- Wanneer professionals zich bewust zijn van laaggeletterdheid onder (aanstaande) ouders, heeft dat effect op de dienstverlening aan ouders. Een aanpassing van de wijze waarop professionals ouders aanspreken stelt ouders in staat adviezen beter op te volgen. Dat betekent dat professionals getraind moeten zijn in het herkennen en bespreekbaar maken van laaggeletterdheid, en kennis moeten hebben van het taalnetwerk en het aanbod, zoals Voor jou en je kind⁴ waarnaar professionals ouders kunnen doorverwijzen.
- Professionals erkennen het belang van de taalontwikkeling en betrekken ouders daarbij. Zo kunnen professionals ouders motiveren om vanaf de zwangerschap tegen/met hun kind te praten, spelletjes te doen of samen te lezen.
- Een warme overdracht waarin wordt opgenomen dat (aanstaande) ouders beperkte basisvaardigheden hebben kan professionals in de keten helpen de dienstverlening tijdig aan te passen. Zo wordt voorkomen, dat ouders steeds opnieuw dienen aan te geven, dat hun basisvaardigheden beperkt zijn.

Stichting Lezen en Schrijven adviseert om programma's op het gebied van ouderbetrokkenheid te ontwikkelen en te implementeren. De gemeente kan voor korte of lange duur samenwerking zoeken binnen het taalnetwerk met kinderopvang, huisartsen, verloskundigen, kraamzorg en geboortezorg. Er zijn voorbeelden van andere gemeenten beschikbaar die dergelijke programma's gezondheids-, preventie en gelijke-kansenbeleid hebben opgenomen.

3.3 Preventie door interventie

In 2017 heeft Stichting Lezen en Schrijven een literatuurstudie gedaan naar lees- en schrijfachterstanden bij kinderen en jongeren.⁵

De gevolgen van laaggeletterdheid raken de maatschappij in haar geheel. Om het aantal laaggeletterde volwassenen te verminderen moeten jongeren de arbeidsmarkt betreden met voldoende lees- en schrijfvaardigheden. Er wordt in Nederland al veel geïnvesteerd in

⁴ Taal voor het leven, *Taalvrijwilliger*. <https://www.taalvoorhetleven.nl/taalvrijwilliger/lesmateriaal/taal-voor-thuis/>, laatst geraadpleegd 22 december 2020.

⁵ Stichting Lezen en Schrijven, *Preventie door interventie*. <https://ecbo.nl/wp-content/uploads/sites/3/2017-02-Preventie-door-interventie-Literatuurstudie.pdf>, laatst geraadpleegd 22 december 2020.

taalonderwijs aan kinderen en jongeren. De ontwikkeling van lees- en schrijfvaardigheden vindt echter niet uitsluitend plaats op school, maar ook buiten school. Een belangrijke rol is hierbij weggelegd voor de ouders. Bij wat in de literatuur bekend staat als *family literacy* gaat het enerzijds om de geletterdheid van kinderen te verbeteren met behulp van de ouders en anderzijds om, via het verhogen van de taalvaardigheid van de ouders zelf, de taalomgeving van de kinderen te verrijken.

Risico op laaggeletterdheid bij één op de tien basisschoolkinderen

Ofschoon toetsing op scholen doorgaans vaker leesvaardigheid dan schrijf- of rekenvaardigheid betreft en de diverse onderzoeksopzetten en -methodieken steeds verschillende vertrekpunten kennen, is er over het geheel genomen gebleken dat al aan het einde van de basisschool ongeveer 8% van de leerlingen in het reguliere onderwijs niet het vereiste niveau van 1F heeft. Als we hier ook andere groepen, zoals uit het speciaal onderwijs, bij optellen komen we op een ruwe schatting van 10% van de leerlingen die mogelijk risico lopen om op volwassen leeftijd als laaggeletterd te worden beschouwd.

Jong geleerd is oud(er) gedaan

Om lees- en schrijfproblemen voor te kunnen zijn of aan te kunnen pakken, is het nodig te weten welke factoren (grote) invloed hebben, zodat deze factoren met bepaalde interventies zoveel mogelijk kunnen worden beïnvloed. In dit onderzoek is een onderscheid gemaakt tussen factoren die te maken hebben met het kind, met school, met de ouders en met de bredere omgeving van het kind. Een aantal factoren is belangrijk en beïnvloedbaar: mondelinge en schriftelijke taalkennis van het kind, leesattitude van het kind, kwaliteit van het onderwijs en ouderbetrokkenheid. Leesattitude is van belang, omdat een negatieve leesattitude ervoor zorgt dat kinderen en jongeren weinig lezen, waardoor zij niet alleen niet vooruitgaan in lezen, maar het leesniveau zelfs achteruit kan gaan. Bijna de helft van de Nederlandse 15-jarigen leest niet of nauwelijks nog voor hun plezier. Uit internationaal PISA-onderzoek blijkt dat Nederlandse kinderen een relatief lage leesmotivatie hebben. Daar valt winst te behalen. De aanwezigheid van interessant leesmateriaal dat aansluit bij de belevingswereld, lijkt een voorwaarde om deze groep aan het lezen te krijgen. Er is nog weinig onderzoek gedaan naar de rol van de omgeving, waaronder de invloed van leeftijdsgenoten (peers) op leesvaardigheid en interventiemogelijkheden. Er zijn interventies beschikbaar op het gebied van leesattitude. Aangezien Nederlandse jongeren niet heel positief zijn over lezen, liggen daar mogelijk ontwikkelkansen. Vooral bij kinderen en jongeren met laaggeletterde ouders is een programma gericht op de hele familie interessant.

Aanbevelingen

Op gebied van onderzoek en beleid heeft Stichting Lezen en Schrijven een aantal aanbevelingen geformuleerd:

- Nadenken over de toetsing van de doorlopende leerlijn. Hiermee wordt bevorderd, dat onderzoeksresultaten door gelijke opzet en methodes een grotere mate van betrouwbaarheid hebben
- Meer onderzoek naar schrijfvaardigheden is nodig. Er zijn weinig interventies op het gebied van de bevordering van schrijfvaardigheid, zowel op school als buiten school.
- Om ervoor te zorgen dat kinderen hun taalniveau (kunnen) onderhouden en niet afglijden zouden meer interventies kunnen worden ingezet. Er zijn echter weinig interventies beschikbaar voor kinderen in het onderwijs en de kinderopvang, zeker via of met hulp van de ouders.

- Nader onderzoek zou moeten uitwijzen waarom kinderen en jongeren afglijden en of daar mogelijkheden zijn die nu niet benut worden. Positieve ervaringen dragen immers bij aan het vergroten van het lees- en schrijfplezier.
- Een betere ontsluiting van (buitenlandse) evidence-based onderzoeksresultaten speelt een rol in versneld implementeren van goede voorbeelden.

3.4 Van gezonde taal tot familietaal naar werктаal

In opdracht van Stichting Lezen en Schrijven heeft de Universiteit van Maastricht in 2016 onderzoek gedaan naar de problematiek van taal en impact van specifieke taalprogramma's, We beschrijven hieronder de impact van interventies.

Welke impact hebben interventies?

Programma's gericht op het verbeteren van de taalvaardigheid binnen gezinnen zorgen ervoor dat zowel de geletterdheid van kinderen als de ondersteunende vaardigheden van de ouders verbeteren. Onderzoeken tonen aan dat deze leertrajecten een grote impact hebben op het verkrijgen van een betere taalvaardigheid onder kinderen, onder wie kinderen uit kwetsbare huishoudens. Daarnaast verbetert door de betrokkenheid van de ouders de leesvaardigheid van kinderen vooral als ouders hun kinderen met specifieke taalactiviteiten begeleiden. Ook ouders zelf lijken te profiteren van programma's gericht op verbetering van de taalvaardigheid binnen gezinnen. Onderzoek van Maurice de Greef (2015) onder taaltrajecten voor ouders in de gemeente Amsterdam bijvoorbeeld laat zien dat 50 tot 65% van de deelnemers een grotere ouderbetrokkenheid krijgt, circa 70% een betere taalvaardigheid krijgt, 50 tot 70% een betere mate van sociale inclusie krijgt en 20 tot 45% een betere arbeidsmarktpositie krijgt. Het programma *Voor jou en je kind*⁶ laat eveneens zien dat een groot deel van de deelnemers een betere mate van ouderbetrokkenheid, een betere mate van taalvaardigheid en een betere plek in de samenleving krijgt.

Om een programma gericht op het verbeteren van de taalvaardigheid binnen gezinnen succesvol te laten zijn, zijn de betrokkenheid van deelnemers (onder wie de ouders), kwalitatief goede begeleiders en specifieke leeractiviteiten en -materialen van belang. Voorbeelden van dergelijke programma's die de taalbeheersing kunnen stimuleren zijn het *Ei van Columbus* van iTTA⁷ waarbij ouders onder andere leren om hun kinderen te ondersteunen en aan hun eigen taal te werken, en *BoekStart* van Stichting Lezen⁸ dat het samen lezen tussen ouder en kind stimuleert. De deelnemers (ouders) werken bewust en onbewust aan hun sociale context en maken zich sociaal-emotionele, ondersteunende vaardigheden eigen. Betrokkenheid van ouders is van belang, omdat ouders onderling ervaringen met elkaar delen, van elkaar leren en gerichte ondersteuning ontvangen.

Voor de professionele, hoog gekwalificeerde begeleiders geldt dat zij in staat moeten zijn om te luisteren en ervaring moeten hebben in het werken met kinderen. De tijd nemen om ouders te ondersteunen is eveneens van groot belang.

⁶ Stichting Lezen en Schrijven, *Voor jou en je kind*. <https://www.lezenenschrijven.nl/wat-doen-wij/oplossing-voor-je-vraagstuk/voor-jou-en-je-kind>, laatst geraadpleegd 22 december 2020.

⁷ iTTA, *Het Ei van Columbus*. <https://www.itta.uva.nl/projecten/het-ei-van-columbus-54#:~:text=Scholen%20die%20met%20Het%20Ei,en%20hun%20taal%20verder%20vergroten>, laatst geraadpleegd 22 december 2020.

⁸ Stichting Lezen, *Boekstart*. <https://www.boekstart.nl/>, laatst geraadpleegd 22 december 2020.

3.5 Stimulering van geletterdheid met ouder-kindprogramma's voor kinderen in achterstandssituaties

In 2019 publiceert de Stichting Lezen een meta-analyse van effecten en werkzame elementen uit diverse voorgaande onderzoeken.

Kinderen doen kennis en inzichten op over geschreven taal nog vóór zij naar school gaan. Deze 'ontluikende geletterdheid' helpt hen om een vlotte start te maken in het lees- en schrijfonderwijs en draagt bij aan de verdere lees- en schrijfvaardigheden. Kinderen die minder gelegenheid hebben om zulke vaardigheden te ontwikkelen, beginnen het onderwijs met een achterstand. Deze vroege achterstand doet zich met name voor bij kinderen van lager opgeleide ouders en kinderen uit migrantengezinnen. Dat leidt tot stagnatie van de lees- en schrijfontwikkeling, waardoor schoolsucces en maatschappelijke kansen nadelig worden beïnvloed. Het gezin speelt een belangrijke rol in de ontluikende geletterde ontwikkeling. Jonge kinderen leren over geschreven taal doordat ze thuis de gelegenheid krijgen om zelfstandig met schriftelijk materiaal aan de slag te gaan, ouders en andere gezinsleden zien lezen en schrijven, en worden betrokken bij gezamenlijke geletterde activiteiten zoals voorlezen. Binnen gezinnen met een lage sociaaleconomische status en migrantengezinnen is minder sprake van deze stimulerende activiteiten.

Ouder-kindprogramma's

Ouder-kindprogramma's worden ingezet om ouders bij de vroege taalontwikkeling van hun kinderen te betrekken. Het gezin speelt immers een belangrijke rol in de ontwikkeling van geletterdheid. De effecten van zulke programma's voor kinderen in achterstandssituaties zijn wisselend. Op korte termijn zijn de effecten positief, maar op de langere termijn lijken de effecten echter uit te doven. Programma's met een gericht en afgebakend aanbod sorteren de grootste effecten (*less is more*). Het gaat dan om programma's die zich beperken tot één of enkele kleine overzichtelijke activiteiten binnen de gezinssituatie, zoals alleen voorlezen. Blijf weg van ingewikkelde combinaties met schoolprogramma's. Aanbevolen wordt daarmee rekening te houden bij keuzes in de ontwikkeling van programma's gericht op kinderen in achterstandssituaties.

Omdat ouder-kindprogramma's beogen duurzame veranderingen te realiseren in de taalontwikkeling van kinderen, moet er geïnvesteerd worden in onderzoek en programma's die blijvend effectief zijn. De activiteiten moeten worden afgestemd op de behoeften, (culturele) (be)leefwereld en voorkeuren van kinderen en ouders.

Digitale prentenboeken dragen ten slotte bij aan het wegnemen van de belasting van het voorlezen door laagtaalvaardige ouders. In ouder-kindprogramma's lijken die vooralsnog niet doorgedrongen.

3.6 Ouderbetrokkenheid en partnerschap met ouders

In 2013 en 2017 onderzocht het Nederlands Jeugdinstituut ouderbetrokkenheid in het onderwijs en de effecten ervan.

Ouderbetrokkenheid leidt tot betere prestaties op school en beter sociaal functioneren van kinderen. Dat geldt in het bijzonder voor jonge kinderen. Ouderbetrokkenheid thuis is wel gebaat bij hulp en ondersteuning vanuit school om te voorkomen dat inzet van school en ouders elkaar tegenwerken. Ouderparticipatie op school (klusjes doen, bij bestuur betrokken zijn) hebben minder effect op de schoolprestaties van kinderen.

Er zijn verschillende kenmerken van ouders en professionals in het onderwijs die van invloed zijn op een succesvolle samenwerking. Enkele belangrijke kenmerken zijn:

- de sociaaleconomische status van ouders en de cultuur van de school
- het uitspreken van verwachtingen over en weer en
- betrokkenheid tussen ouders en professionals

Partnerschap met ouders

Partnerschap met ouders is op elk onderdeel van het jeugd domein belangrijk. Partnerschap betekent het kennen en respecteren van elkaars krachten, problemen en behoeften. Partnerschap komt bovendien van twee kanten.

4. Aandachtspunten voor een succesvolle Rijswijkse aanpak

Op basis van de hiervoor beschreven onderzoeken, die het belang van 'opgroeien in een rijke omgeving met taal' benadrukken, komt de PvdA Rijswijk met een 8-punten actieplan met enkele quick wins als slot.

1. Erkennen nut interventies voor jonge kinderen

Jonge kinderen uit de lagere sociaaleconomische wijken en migrantengezinnen lopen een groter risico op laaggeletterdheid als zij opgroeien. Laaggeletterdheid wordt overgedragen van generatie op generatie. De maatschappelijke en financiële effecten van laaggeletterdheid onder deze groepen zijn groot. In Rijswijk zijn met name migrantengezinnen een achterblijvende groep. Kleine interventies binnen gezinnen zoals veel lezen en oefenen om de woordenschat te vergroten, en een aansprekend aanbod (passend bij de leefwereld) helpen om de ongewenste effecten terug te dringen.

2. Samenwerking tussen ouders, scholen en organisaties

Een samenwerking tussen ouders, onderwijs en andere maatschappelijke organisaties is van wezenlijk belang. De samenwerking ten behoeve van de taalontwikkeling van jonge kinderen tussen ouders, onderwijs en maatschappelijke organisaties, zoals jongerenwerk, welzijnswerk en de bibliotheek is gebaat bij een verandering van een vrijblijvende aanpak naar een structurele aanpak. De gemeente kan subsidievoorwaarden gebruiken om deze aanpak in beginsel budgetneutraal door te voeren. De resultaten van deze aanpak dienen periodiek te worden

Van goedbedoeld incidenteel naar effectief structureel

DE VERSTEVIJGING VAN DE TAALANPAK IN DE THUISITUATIE IS VAN GROOT BELANG OM TE VOORKOMEN, DAT JONGE KINDEREN NOG VÓÓR HET BASISONDERWIJS EEN FORSE ACHTERSTAND OPLOPEN. ONTWIKKEL DAN OOK EEN STRUCTURELE AANPAK OM JONGE KINDEREN EN HUN OUDERS BETER TE ONDERSTEUNEN.

gemeten en verantwoord.

3. Verantwoordelijkheid nemen om samenhangend taalbeleid te ontwikkelen binnen verschillende domeinen

De samenwerking binnen het sociaal domein om te werken aan basisvaardigheden van alle inwoners is er. Het gelegenheidskarakter ervan vormt echter een gevaar voor de effecten op de lange termijn. Er zijn nauwelijks maatschappelijke partners voor welke taalontwikkeling de corebusiness is. Er is geen *taal- of basisvaardighedenwet*. Het werken aan basisvaardigheden wordt slechts gestimuleerd in wetten als de Participatiewet, de Wet educatie beroepsonderwijs, de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen en de Wet maatschappelijke ondersteuning. De roep om binnen het sociaal domein afgestemd lokaal taalbeleid wordt steeds sterker.

4. Lokaal taalbeleid als leidraad voor een Rijswijkse aanpak

Het in ontwikkeling zijnde regioplan lijkt een aanpak op hoofdlijnen te worden. Dan blijft een lokale uitwerking noodzakelijk. Het sociaal domein moet haar rol nemen om de ontwikkeling van dit beleid op zich te nemen. Dat beleid moet een lokaal en integraal antwoord zijn op de uitdagingen

waarvoor Rijswijk staat met een focus op de al eerder genoemde aandachtspunten en aanbevelingen uit onderzoeken, vooral gericht op jonge kinderen. Dit zou één van de ambities moeten zijn.

Het schrijven van een lokale taalnota kan parallel aan het regioplan worden opgestart. Het regioplan wordt in het voorjaar bestuurlijk afgestemd. Het is belangrijk, dat capaciteit maar vooral ook de urgentie wordt gevoeld binnen het sociale domein om de nota op te stellen.

Ontwikkeling basisvaardigheden als rode draad in lokale taalnota

ZORG VOOR EEN LOKAAL ANTWOORD OP HET REGIOPLAN AANPAK LAAGGELETTERDHEID. DAT ANTWOORD VERBINDT BESTAAND MAATSCHAPPELIJK BELEID AAN ELKAAR EN FORMULEERT NIEUWE AMBITIES. DENK ZOAL AAN DE VERGROTING VAN HET BEREIK VAN JONGE KINDEREN EN HUN OUDERS EN EEN BETERE AFSTEMMING TUSSEN OUDERS, ONDERWIJS EN BIBLIOTHEEK.

5. Taalnetwerk stevige positie geven en uitbreiden

Het bestaande taalnetwerk vraagt om ambitie, aansturing en menskracht. Probiblio ondersteunt dat vanuit eigen onderzoek.⁹ Het verdient aandacht om de status van het taalnetwerk te veranderen van een vrijblijvende groep organisaties met goede bedoelingen maar beperkte middelen naar een breed platform dat thema-gestuurd werkt. In andere gemeenten noemt men een dergelijk platform een *taalpact*. In dat platform is plaats voor maatschappelijke organisaties zoals onderwijs, jongerenwerk, bibliotheek, welzijn, vrijwilligersorganisaties en cultuur, maar ook voor werkgevers, belangenorganisaties en media. Gemeente, Taalhuis en onderwijsinstellingen zoals het ROC kunnen hierin het voortouw nemen. Om de kerngroep heen kunnen verschillende lagen de betrokkenheid en het commitment bij de aanpak van laaggeletterdheid weergeven. Het dichtst bij de kerngroep staan dan onderwijs, peuterspeelzalen, kinderopvang, jongerenwerk en maatschappelijk of welzijnswerk. Medewerkers van deze organisaties hebben in hun dagelijks werk veel te maken met kwetsbare jonge kinderen en hun ouders. Media, vrijwilligersorganisaties, woningbouwcorporaties en werkgevers zouden dan op iets grotere afstand staan. Een en ander is uiteraard afhankelijk van de lokale dynamiek en de prioriteiten.

Start een kerngroep en een breed taalplatform

FORMEER EEN KERNGROEP UIT HET BESTAANDE TAALNETWERK EN GEEF DEZE GROEP DE OPDRACHT OM DE AMBITIES UIT DE LOKALE TAALNOTA UIT TE VOEREN. ZO OOK DE AMBITIE OM JONGE KINDEREN EN HUN OUDERS TE ONDERSTEUNEN. DE KERNGROEP BEDIENT HET GEHELE TAALNETWERK EN LEGT VERANTWOORDING AF.

⁹ Probiblio, *Maatschappelijke impact. Themapublicatie laaggeletterdheid Zuid-Holland*. <https://www.probiblio.nl/uploads/2019%20Bestanden/Themarapportages%20maatschappelijke%20impact%20ZH/Themapublicatie%20Laaggeletterdheid%20Zuid-Holland%20Probiblio%202018.pdf>, laatst geraadpleegd 23 december 2020.

6. Werk aan je bereik: communiceer in duidelijke taal

Ofschoon de bedoelingen goed zijn, bereikt het bestaande taalaanbod de eindgebruikers onvoldoende. Omdat er hier geen regionale coördinatie ten aanzien van thuisondersteuning bestaat, moeten de lokale communicatielijnen verbeterd worden. Centrale aansturing en monitoring helpen. Een kerngroep voorziet daarin. De versteviging van deze lijnen zou door deze groep kunnen worden geagendeerd. Het doel ervan is om doorverwijzing van gezinnen door professionals binnen het sociaal domein te stimuleren. Deze aanpak gaat verder dan de toezegging van de gemeente om het niet-gebruik van Taalvisite aan te stippen bij de onderwijspartners. Er bestaan voorts diverse campagnes om taalarme mensen met en zonder Nederlands als moedertaal te ondersteunen. Stichting Lezen en Schrijven en ROC Mondriaan (Doe Weer Mee) beschikken over materiaal dat op de kortst mogelijke termijn kan worden ingezet. Denk eens aan *Voor jou en je kind* en *Ik wil leren*.

7. Koppel lokaal onderwijsachterstandenbeleid aan taalontwikkeling thuis voor zowel peuterspeelzaal/kinderopvang als onderbouw basisschool

In het huidige onderwijsachterstandenbeleid komt de rol van de bibliotheek en haar activiteiten wel ter sprake. De relatie met taalontwikkeling thuis kan echter veel duidelijker worden gelegd. Het programma *Taalvisite* is hier zeer geschikt voor. Geef dit programma een duidelijker plaats in het onderwijsachterstandenbeleid. Zo kan de relatie tussen school, kinderen en ouders worden versterkt. Taalontwikkeling op school wordt zo verbonden met taal- en leesontwikkeling in de thuissituatie. Daardoor zijn thuis- en schooltaal geen gescheiden werelden. Om meer gezinnen te bereiken dienen de middelen voor het programma *Taalvisite* uitgebreid te worden. Monitoring van behaalde resultaten is belangrijk. Het valt dan onder de paraplu van het lokale onderwijsachterstandenbeleid.

8. Ouders plezier in (voor)lezen laten ervaren

Ouders die niet voorlezen, hebben waarschijnlijk zelf niet dat plezier ervaren en vinden het niet belangrijk om hier tijd voor vrij te maken. Kinderen bereik je in hun taalontwikkeling thuis via hun ouders/verzorgers. Door samen een boek (je) te lezen en er samen over te praten kun je de volwassenen en andere kinderen in het gezin ook nieuwsgierig maken. Met 1 kind bereik je dus een heel gezin.

Waar kun je alvast mee beginnen?

BELEIDSONTWIKKELING KOST TIJD; EEN NETWERK OPZETTEN EN ONDERHOUDEN OOK. WAT KUN JE NU ZOAL DOEN OM LAAGGELETTERDHEID BIJ JONGE KINDEREN TEGEN TE GAAN?

- MAAK GEBRUIK VAN BESTAANDE CAMPAGNES DIE OP KORTE TERMIJN KUNNEN STARTEN; BENADRUK PLEZIER IN (VOOR)LEZEN EN HET BESTAANDE AANBOD EN DE ORGANISATIES DIE INWONERS KUNNEN HELPEN, ZOALS HET TAALHUIS;
- KIES BEWUST VOOR ACTIVITEITEN IN BUURTEN VAN JE DOELGROEP
- STEM EEN CAMPAGNE AF OP DE BELEVINGSWERELD VAN DE INWONERS;
- MAAK GEBRUIK VAN INGANGEN IN EEN GEZIN ZOALS HUISWERKBEGELEIDING EN OPVOEDINGSONDERSTEUNING OM DE OUDERS VAN DE KINDEREN TE VERWIJZEN NAAR TAALONDERSTEUNING
- ZET COACHING IN VOOR MEDEWERKERS PEUTERSPEELZAAL EN KINDEROPVANG OM TAALONTWIKKELING THUIS TE STIMULEREN

TOT SLOT

Gelijke kansen zijn niet vanzelfsprekend voor alle kinderen, terwijl je ieder kind wel een goede start in het leven gunt. Een goede start begint thuis in een veilige omgeving, in de buurt en daarna op school. Je wereld wordt groter, juist ook door taal.

“Als je wilt dat je kinderen knap zijn, lees ze dan sprookjes voor. Wil je dat ze briljant zijn, lees ze meer sprookjes voor.”

(Albert Einstein)

Bronnenlijst

De hieronder genoemde bronnen zijn in de beschrijving gebruikt. De meeste van die bronnen zijn online beschikbaar. De voetnoten in de tekst geven van enkele de vindplaatsen.

- Bakker, J., Denessen, E., Dennissen, M., en Oolbekkink-Marchand, H., *Leraren en ouderbetrokkenheid een reviewstudie naar de effectiviteit van ouderbetrokkenheid en de rol die leraren daarbij kunnen vervullen*, 2013
- Centraal Planbureau *Notitie Ongelijkheid van het jonge kind*, 2020
- Geletterdheidinzicht, *Gemeente Rijswijk*, 2020
- IBBO, *Ouderbetrokkenheid is vooral goed contact*, 2020
- iTTA, *Het Ei van Columbus*, 2020
- Jaarverslag Bibliotheek aan de Vliet, 2019
- Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschappen, *Gelijke kansen*, 2020
- Ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport, *Kansrijke start*, 2020
- Nederlands Jeugdinstituut, *Ouderbetrokkenheid in het onderwijs*, 2013
- Nederlands Jeugdinstituut, *Partnerschap met ouders: wat werkt*, 2017
- Probiblio, *Maatschappelijke impact. Themapublicatie laaggeletterdheid Zuid-Holland*, 2019
- Stichting Lezen, *Boekstart*, 2020
- Stichting Lezen, *Stimulering van geletterdheid met ouder-kindprogramma's voor kinderen in achterstandssituaties*, 2019
- Stichting Lezen en Schrijven, *Factsheet van Familietaal tot werктаal*, 2016
- Stichting Lezen en Schrijven, *Factsheet Preventie door Interventie*, 2017
- Stichting Lezen en Schrijven, *Leerexpeditie preventie*, 2020 (werkdocument, niet gepubliceerd)
- Stichting Lezen en Schrijven, *Preventie door interventie*, 2017
- Stichting Lezen en Schrijven, *Verslag bijeenkomst Groeimodel (Taalnetwerk) Rijswijk 22 september 2020*, 2020
- Stichting Lezen en Schrijven, *Voor jou en je kind*, 2020
- Taal voor het leven, *Taalvrijwilliger*, 2020